

مقایسه کارآمدی خانواده در گروه‌های متفاوت از نظر پای بندی مذهبی و سبک‌های هویتی

تاریخ دریافت: ۹۷/۸/۱۸ تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۱/۱۰

نجیب‌الله نوری^۱، سیدجواد موسوی^۲، جعفر جدیری^۳

چکیده

هدف از پژوهش حاضر مقایسه کارآمدی خانواده در گروه‌هایی با پای بندی مذهبی و سبک‌های هویت مختلف است. در این پژوهش از روش توصیفی از نوع علی مقایسه‌ای استفاده شد. جامعه آماری این تحقیق، کلیه طلاب مرد و زن و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر قم می‌باشند. از این جامعه نمونه‌ای متشکل از ۳۸۸ نفر به صورت در دسترس انتخاب شد. شرکت‌کنندگان در این پژوهش به پرسش‌نامه‌های کارآمدی خانواده صفورایی پاریزی (SFEQI)، پای بندی مذهبی جان بزرگی (JRAQ) و مقیاس سبک‌های هویت (ISI-6G) پاسخ دادند. داده‌ها با استفاده از روش تحلیل واریانس عاملی و آزمون تعقیبی توکی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که بین گروه‌های دارای پای بندی مذهبی، دوسوگرایی و ناپای بندی از نظر کارآمدی خانواده تفاوت معنادار وجود دارد و همچنین افراد با سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری و اجتنابی از نظر کارآمدی خانواده تفاوت معنادار وجود دارد. تأثیر تعاملی پای بندی مذهبی و سبک‌های هویت بر کارآمدی خانواده معنادار نیست. آزمون تعقیبی توکی نشان داد گروه «پای بند مذهبی» با دو گروه «دوسوگرا» و «ناپای بند» تفاوت معنادار دارد اما دوسوگرا و ناپای بند از نظر کارآمدی خانواده با یکدیگر تفاوت معنادار نشان نداد. همچنین افراد دارای «سبک هویت اطلاعاتی» با دو سبک «هنجاری» و «اجتنابی» تفاوت معنادار دارند. اما سبک‌های هنجاری و اجتنابی تفاوت معنادار ندارند. بنابراین افرادی که پای بندی مذهبی بالا و سبک هویتی اطلاعاتی دارند، از لحاظ کارآمدی خانواده در سطح بالاتر قرار دارند.

کلیدواژگان: سبک هویت، کارآمدی خانواده، پای بندی مذهبی، ناپای بندی مذهبی و دوسوگرایی

۱. دکترای روان‌شناسی و عضو گروه روان‌شناسی مجتمع آموزش عالی علوم انسانی جامعه المصطفی (نویسنده مسئول)

noori1351@gmail.com

sjm4307@gmail.com

jjafar138@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد رشته مشاوره و راهنمایی، موسسه اخلاق و تربیت.

۳. دکتری روانشناسی، موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره).

۱. مقدمه

نهاد خانواده، اصلی‌ترین رکن جامعه و بستر فرهنگ‌های گوناگون و زمینه‌ساز خوش‌بختی یا بدبختی انسان‌ها و امت‌هاست؛ از این رو اسلام که دربردارنده برنامه سعادت و تکامل بشر است، عنایت ویژه‌ای به سلامت، رشد و پویایی این نهاد سرنوشت‌ساز دارد (محمدی‌ری‌شهری، ۱۳۹۳، ص ۷). با توجه به اهمیت زیادی که خانواده در سلامت و کمال انسان‌ها دارد، این نهاد زمانی می‌تواند نقش خود را درست ایفا کند که از کارآمدی لازم برخوردار باشد، به همین دلیل سازه‌ای تحت عنوان «کارآمدی خانواده»^۱ یا «خانواده کارآمد» در ادبیات پژوهشی خانواده مطرح شده است. خانواده کارآمد با توجه به منابع اسلامی، خانواده‌ای است که با پای‌بندی اعضای آن به باورهای دینی و رعایت حقوق و اخلاق اسلامی، زمینه کشف و پرورش قابلیت‌ها و توانایی‌های آنان را در ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری فراهم می‌کند (صفورایی‌پاریزی، ۱۳۹۲). به بیان دیگر «کارآمدی خانواده» عبارت است از ایفای مناسب نقش‌ها و وظایف خانواده در برابر اعضای خود و به تعبیر واضح‌تر تحقق تکالیف که توسط اعضا و زیرمنظومه‌های آن صورت می‌گیرد (هی‌لی^۲، ۱۳۷۵).

کارآمدی خانواده در نظریه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته و همه‌ی اندیشمندان حوزه‌ی خانواده بر عوامل مؤثر بر رشد و یا علت‌های ناکارآمدی آن توجه نموده‌اند (زارعی‌توپخانه، ۱۳۹۲). محققان در چند دهه اخیر تلاش کرده‌اند که با تحلیل خانواده‌های موفق، عوامل موثر بر کارآمدی خانواده را شناسایی کنند (سلطانی‌فر، ۱۳۸۶). در این پژوهش‌ها به عوامل گوناگونی اشاره شده است از جمله: صله رحم و کارآمدی خانواده (صفورایی‌پاریزی، ۱۳۸۸ الف)، تأثیر رعایت آموزه‌های اخلاق اسلامی بر کارآمدی خانواده (صفورایی‌پاریزی، ۱۳۸۸ ب)، نقش حقوق در کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام (صفورایی‌پاریزی، ۱۳۸۹ الف)، انتخاب همسر مطلوب و نقش آن در کارآمدی خانواده (صفورایی‌پاریزی، ۱۳۸۹ ب) نقش اعتقادات، بینش‌ها و باورهای دینی در کارآمدی خانواده (صفورایی‌پاریزی، ۱۳۹۰) و برخی پژوهش‌ها تأثیر مذهب بر کارآمدی خانواده را مورد بررسی قرار داده‌اند (ماهونی^۳ و همکاران، ۱۹۹۹؛ کولدول^۴، ۱۹۹۵؛ عبدالله پور و همکاران، ۱۳۸۸).

پژوهش‌های ذکر شده تأثیر مسایل دینی را بر کارآمدی خانواده نشان داده‌اند، اما بیشتر

1. family efficiency
2. Haley.
3. Mahoney.
4. Coldwell.

این مطالعات به صورت نظری و مروری انجام شده است و این نیاز وجود دارد که نقش مذهب به صورت تجربی در کارآمدی خانواده مورد پژوهش قرار گیرد. علاوه بر آن، پژوهش‌های فوق هر کدام به بخشی از آموزه‌های اسلامی توجه نموده و ارتباط آن را با کارآمدی خانواده نشان داده است. از این رو لازم است که ارتباط پایبندی دینی به صورت کلی با کارآمدی خانواده مورد مطالعه قرار گیرد.

تعدادی از پژوهش‌ها به متغیرهای هم‌بسته با کارآمدی خانواده توجه نموده‌اند؛ مانند ارتباط پایبندی به آموزه‌های همسرداری اسلام با کارآمدی خانواده (حیدری خورمیزی، ۱۳۹۵)، ارتباط بهزیستی معنوی با کارآمدی خانواده (هوشیاری، صفوراوی پاریزی و نیوشا، ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴) و ارتباط بهزیستی روانی با کارآمدی خانواده (هوشیاری و صفوراوی پاریزی، ۱۳۹۴؛ الف و ب، ۱۳۹۶). همه این پژوهش‌های فوق ارتباط مثبت و معنادار متغیرهای مذکور را با کارآمدی خانواده نشان داده‌اند. اما این پژوهش‌ها تنها ارتباط بخشی از مسایل دینی را با کارآمدی خانواده نشان داده است. بنابراین پژوهشی که تأثیر پایبندی مذهبی به معنای کلی آن را بر کارآمدی خانواده نشان دهد، ضرورت دارد.

برخی پژوهش‌ها ارتباط مسایل دینی را با روابط اعضای خانواده که یک بخش کوچک از کارآمدی خانواده است، برجسته نموده است. برای مثال نتایج پژوهش فقیهی و رفیعی مقدم (۱۳۸۸) نشان داد آموزش‌های روان‌شناختی مبتنی بر روایات اسلامی، در بهبود روابط همسران موثر بوده است. ثناگویی و همکاران (۱۳۹۰) نشان دادند بین پایبندی مذهبی و نوع الگوهای ارتباطی زوجین رابطه معناداری وجود دارد، همچنین تفاوت معناداری بین الگوهای ارتباطی زوجین، در افراد پایبند به مذهب در مقایسه با افراد ناپایبند به مذهب به دست آمد. روابط مطلوب زوجین و خانواده همسر، با پایبندی مذهبی و بخشش هم‌بستگی مثبت و با ناپایبندی مذهبی و دوسوگرایی مذهبی هم‌بستگی منفی دارد (قاسمی و اعتمادی، ۱۳۹۵).

در پژوهش‌های ذکر شده ارتباط آموزه‌های اسلامی با یکی از عناصر کارآمدی خانواده یعنی روابط همسران و الگوهای ارتباطی پژوهش شده است. بنابراین لازم است پژوهشی در مورد تمام اجزا و عناصر کارآمدی خانواده و ارتباط آنها با پایبندی مذهبی انجام شود.

پژوهش‌های دیگری ارتباط مسایل مذهبی را با «عمل‌کرد خانواده» که مفهوم مشابه کارآمدی خانواده است، مورد پژوهش قرار داده‌اند. برای نمونه جوانمرد و همکاران (۱۳۹۴) به

این نتیجه رسیدند که عمل کرد کلی خانواده با میزان دین‌داری، رابطه مثبت و معناداری دارد و میزان دین‌داری افراد، سهم معناداری در تبیین و پیش‌بینی تغییرهای عمل‌کرد کلی خانواده دارد. یوسفی (۱۳۹۴) نشان داد مداخله توکل (مذهب محور) بر عمل‌کرد خانواده اثر معناداری دارد. رفیعی و همکاران (۱۳۹۰) به این نتیجه رسیدند که با بیشتر شدن نگرش مذهبی عمل‌کرد خانواده بهتر می‌شود. در این زمینه پژوهش کولدول (۱۹۹۵) نشان داد که انجام فریضه‌های دینی منجر به افزایش سطح کارکرد خانواده می‌شود و بر بعد انسجام خانواده اثرگذار است. عبدالله‌پور و همکاران (۱۳۸۸) نشان دادند که دخالت دادن دین در انتخاب‌ها و تصمیم‌ها با همه ابعاد کارکرد خانواده به جز ارتباط، هم‌بستگی معناداری دارد. پژوهش‌های زیادی در زمینه «عمل‌کرد خانواده» یا «کارکرد خانواده» مشاهده می‌شود به گونه‌ای که در یک جستجوی اینترنتی در سایت SID حدود ۷۰ پژوهش یافت شده است.

از آنجا که «عمل‌کرد خانواده» یا «کارکرد خانواده» موضوعی است که بر اساس اندیشه‌های روان‌شناختی مفهوم‌سازی شده و منابع اسلامی در ساختار مفهومی آن نقشی ندارد، لازم است در باره ارتباط «پای‌بندی مذهبی» با «کارآمدی خانواده» که دارای ساختار و ماهیت اسلامی است، پژوهشی انجام شود.

از سوی دیگر در بررسی رابطه دین‌داری با حوزه خانواده، بیشتر تحقیقات بر رضایت زناشویی متمرکز شده‌اند، از جمله: دادلی^۱ و کوسینسکی^۲ (۱۹۹۰: ۷۸)، مارش^۳ و دالاس^۴ (۲۰۰۱: ۳۴۳)، روحانی و معنوی‌پور (۱۳۸۷)، حاتمی، حبیبی و اکبری (۱۳۸۸) و تحقیقات اندکی، مولفه‌های کارآمدی خانواده را مدنظر قرار داده‌اند. بیشتر تحقیقات رابطه مثبت و معناداری بین دین‌داری با رضایت‌مندی زناشویی را تایید کرده‌اند. روحانی و معنوی‌پور (۱۳۸۷)، نیکویی و سیف (۱۳۸۴)، حاتمی و دیگران (۱۳۸۸)، در پژوهش‌هایی رابطه دین‌داری و پای‌بندی مذهبی با رضایت زناشویی را مورد بررسی قرار داده‌اند، اسنو^۵ و کاپتن^۶ (۱۹۹۶: ۹۷۹)، گیبلین^۷ (۱۹۹۷: ۳۲۱)، دادلی و کوسینسکی (۱۹۹۰: ۷۸)، مارش و دالاس (۲۰۰۱: ۳۴۳). مصلحی و احمدی (۱۳۹۲) نشان داد که زوجین هر دو پایبند به مذهب، نسبت به زوجینی که فقط یکی از آن‌ها پایبند به مذهب

- 1 . Dudley.
- 2 . Konsinski.
- 3 . Marsh.
- 4 . Dallos.
- 5 . Snow.
- 6 . Compton.
- 7 . Giblin.

بود، از رضامندی زناشویی بیشتری برخوردار بودند و آن‌ها نیز از زوجین هر دو ناپای‌بند به مذهب بیشتر از زندگی زناشویی خود رضایت داشتند. نتایج منجر و همکاران (۱۳۹۱) نشان داد که ارتباط اسلامی و نگرش‌های مذهبی بر رضایت زناشویی زوج‌ها موثر بوده است.

از آنجا که مفهوم «رضایت زناشویی» از لحاظ ساختار و ماهیت متفاوت با کارآمدی خانواده است - هرچند ممکن است از لحاظ برخی عناصر و اجزاء یکسان باشند - مذهبی بودن زوجین نمی‌تواند حل مسئله زناشویی را در زوجین افزایش دهد (هانلرا و گنجوز، ۲۰۰۵). به همین دلیل لازم است که رابطه «پای‌بندی مذهبی» یا خود مفهوم کارآمدی خانواده مورد پژوهش قرار گیرد.

به نظر می‌رسد جنبه دیگری از مذهب که با کارآمدی خانواده در ارتباط است، نقش مذهب در هویت‌یابی افراد است (اسپیلکا و همکاران، ۱۳۹۰). هویت عبارت است از پاسخ‌های صریح و ضمنی به این سوال که شما چه کسی هستید (ویگنولز و همکاران، ۲۰۱۱). هویت یک مفهوم سازمان‌یافته از خود است که از ارزش‌ها، باورها و اهدافی که فرد به آن‌ها پایبند است تشکیل شده است (برزنوسکی، ۲۰۱۱). دین می‌تواند سهم مهمی در فرایند ایجاد هویت مطمئن داشته باشد، مثلاً با کمک کردن به تبیین مسائل وجودی، با ایجاد حس تعلق، و با فراهم آوردن فرصتی نهادینه برای افراد تا به نوعی جهان‌بینی (وفاداری) دینی ملتزم شوند (اسپیلکا و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۱۹۷).

پس از تثبیت احساس هویت و احساس تعهد نسبت به ارزش‌ها و اهداف، افراد برای تعهدات میان فردی آماده می‌شوند، همچنان که بر اساس تحقیقات تشکیل هویت، درگیری در مشارکت متعهدانه در زندگی زناشویی را قویا پیش‌بینی می‌کند (برک، ۵، ۱۳۹۳، ص ۱۷۱). اریکسون (۱۹۸۲) صمیمیت بالیده و حقیقی را تنها پس از تثبیت حس معقولانه هویت میسر می‌داند؛ چرا که یکی از شروط رابطه نزدیک بین دو نفر این است که باید نخست هویت هر یک شکل گیرد. علیرغم نقش هویت به لحاظ نظری در کارآمدی خانواده، تحقیقات زیادی در این زمینه انجام نگرفته است. در اندک پژوهش‌های صورت گرفته سبک هویت اطلاعاتی با رضایت زناشویی (معارف و همکاران، ۱۳۹۳) و تعهد زناشویی (حیدری و همکاران، ۱۳۹۴) رابطه نشان می‌دهد. میزان اثرپذیری کارآمدی خانواده از چگونگی هویت افراد مسئله‌ای است که نیاز به بررسی

- 1 . Hunler
- 2 . Genco
- 3 . Spilka, B.
- 4 . Vignoles, V. L
- 5 . Berk, L

دارد. به لحاظ نظری تشکیل هویت می‌تواند کارآمدی خانواده را تحت تأثیر قرار دهد زیرا از مشخصه‌های اصلی هویت، انتخاب ارزش‌ها، باورها و هدف‌های زندگی است (بخشایش و رضایی مقدم، ۱۳۹۰). کسب هویت امن باعث می‌شود افراد به جستجوی روابط صمیمی و محبت‌آمیز برآیند و در برقراری روابط بهتر عمل کنند.

بنابراین پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش‌ها است که کارآمدی خانواده در کدام یک از گروه‌های پای‌بند، ناپای‌بند و دوسوگرا بالاتر است. به بیان دیگر آیا بین گروه‌های مختلف پای‌بندی مذهبی از نظر کارآمدی خانواده تفاوت معنا دار وجود دارد؟ همچنین آیا بین گروه‌هایی با سبک‌های مختلف هویتی از نظر کارآمدی خانواده تفاوت معنا دار وجود دارد؟ آیا کارآمدی خانواده در سبک‌های اطلاعاتی بالاتر است یا سبک‌های اجتنابی؟

۲. روش پژوهش

در این پژوهش از روش علی مقایسه‌ای^۱ (پس‌رویدادی) استفاده شده است. استفاده از این روش در مواردی مناسب است که برخی علت‌ها به دلیل خصیصه‌ای بودن یا شرایط خاص، قابل دست‌کاری نیست و پژوهش‌گرنها به اندازه‌گیری آنها پرداخته و تأثیر آنها را بر متغیر وابسته بررسی می‌نماید. در پژوهش حاضر نیز سبک‌های هویت و میزان پای‌بندی افراد از سوی پژوهش‌گر قابل دست‌کاری و مداخله نیست و تنها گروه‌های مختلف از نظر پای‌بندی و سبک‌ها اندازه‌گیری شده و تأثیر آنها بر کارآمدی خانواده مورد پژوهش قرار گرفته است.

جامعه و نمونه: جامعه آماری این پژوهش را کلیه طلاب (تمام سطوح) مرد و زن حوزه علمیه قم و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی (تمام مقاطع تحصیلی) متاهل شهر قم که در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ مشغول به تحصیل هستند، تشکیل می‌دهد. نمونه‌ی مورد مطالعه نیز شامل ۳۸۸ نفر می‌باشد که از این میان ۲۳۲ نفر دانشجوی و ۱۵۵ نفر طلبه و تعداد ۱۳۳ نفر مرد و ۲۵۵ نفر زن بودند. نمونه‌ی مورد پژوهش با توجه به مشکلات دسترسی به افراد متاهل (در جامعه دانشجویان) با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شده‌اند، به این صورت که با مراجعه به محل برگزاری دروس حوزوی و نیز دانشگاه آزاد اسلامی پس از احراز رضایت جهت شرکت در آزمون و ارائه توضیحات لازم، نمونه‌گیری انجام شد.

۳. ابزارهای پژوهش

در این پژوهش از سه ابزار برای اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش استفاده شده است:

الف) مقیاس اسلامی کارآمدی خانواده صفورایی پاریزی (فرم تجدید نظر شده):

پرسش‌نامه تجدید نظر شده «کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام (SFEQI)»، یک ابزار ۶۰ سوالی تجدید نظر شده است که توسط صفورایی پاریزی، حیدری و همکاران (۱۳۹۴) به منظور سنجش کارآمدی خانواده با استناد به آیات و روایات اسلامی از نسخه اولیه آن تهیه شده است. فرم اولیه این پرسش‌نامه بر اساس دیدگاه اسلام توسط صفورایی پاریزی (۱۳۸۸) در قالب ۷۹ سؤال تهیه و اعتباریابی شد که ضریب همسانی درونی بر اساس آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه (۰/۸۹)، شاخص بینشی (۰/۸۵)، شاخص اخلاقی (۰/۸۹) و شاخص حقوقی (۰/۷۶) به دست آمد. انسجام درونی کل پرسش‌نامه در پژوهش دردشتی (۱۳۹۱) با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۷ به دست آمد. در پژوهش صفورایی پاریزی، حیدری و همکاران (۱۳۹۴) با حذف ۱۹ گویه آلفای کرونباخ کل پرسش‌نامه به ۰/۹۶ رسید که در نتیجه آن فرم تجدید نظر شده از پرسش‌نامه در قالب ۶۰ گویه ارائه گردید که دارای هشت عامل است. ضریب آلفای کرونباخ برای هشت عامل این مقیاس عبارت است از: رعایت حقوق (۰/۸۷)، رضامندی و رشد (۰/۹۲)، رابطه عاطفی و کلامی (۰/۸۰)، اندیشه دینی (۰/۸۵)، مسئولیت‌پذیری و مشارکت (۰/۶۷)، رفتار دینی (۰/۸۳)، اعتماد و بخشش (۰/۷۴)، صداقت (۰/۵۵). هوشیاری و همکاران (۱۳۹۵) با هنجاریابی مجدد این پرسش‌نامه نشان داد که ۱۹ گویه حاوی اطلاعات مفیدی به منظور برآورد سازه مورد نظر نیستند و با حذف آنها نسخه تجدید نظر شده دیگری در قالب ۶۰ سؤال تهیه شد. بنابراین دو نسخه ۶۰ سؤالی از پرسش‌نامه مذکور تهیه شده است، نسخه اول توسط صفورایی پاریزی، حیدری و همکاران (۱۳۹۴) و نسخه دوم توسط هوشیاری و همکاران (۱۳۹۵) که در هر دو نسخه ۱۲ سؤال به طور مشترک از نسخه اولیه حذف شدند. ۱۳، ۱۵، ۲۳، ۲۴، ۲۹، ۳۵، ۴۰، ۴۳، ۴۶، ۵۰، ۵۱، ۶۳. اما در نسخه صفورایی پاریزی، حیدری و همکاران (۱۳۹۴) هفت سؤال زیرعلاوه بر سوالات بالا از نسخه اولیه حذف شده است: ۱۶، ۴۸، ۴۹، ۵۶، ۶۰، ۷۳، ۷۶. این در حالی است که در نسخه هوشیاری و همکاران (۱۳۹۵) هفت سؤال دیگر حذف شدند: ۵، ۸، ۲۰، ۴۲، ۵۸، ۷۰، ۷۷. بنابراین پرسش‌نامه نیاز به مطالعه بیشتر دارد.

ب) پرسش‌نامه پای‌بندی مذهبی جان‌بزرگی: این پرسش‌نامه آزمونی است که برای سنجش رفتارهای انسانی و میزان پای‌بندی مذهبی افراد در جوامع اسلامی براساس گزاره‌های قرآن کریم و نهج‌البلاغه ساخته شده است و دارای سه خرده‌مقیاس است: «پای‌بندی مذهبی»، «ناپای‌بندی مذهبی» و «دوسوگرایی». روش تحلیل عاملی نشان داد که پایایی کل آزمون معادل ۰/۸۱ است. پایایی هر یک از مقیاس‌های پای‌بندی مذهبی، دوسوگرایی و ناپای‌بندی مذهبی به ترتیب ۰/۸۷، ۰/۶۸، ۰/۷۲ و میانگین پایایی همه خرده‌مقیاس‌ها ۰/۷۶ است. برای بررسی روایی محتوا، همه‌ی گویه‌هایی که میزان مربوط بودن آن‌ها از نظر دو نفر از داوران تأیید نشده بود و یا نمره نهایی آن پس از محاسبه نظر داوران، کمتر از ۷۵ درصد بود، ابتدا حذف شد و پس از تقلیل متناوب گویه‌ها، فرم نهایی با ۶۰ سوال مورد تجزیه و تحلیل عاملی قرار گرفت. برای روایی سازه، ابتدا با داده‌ها $n = 683$ نفر مورد تجزیه و تحلیل اکتشافی قرار گرفت. میزان مناسب بودن یا کفایت گروه نمونه با آزمون کیسرها، میرا^۱ و الکین^۲ (KMO) بررسی شد و عدد ۸۹/۷ به دست آمد (جان‌بزرگی، ۱۳۸۸).

ج) پرسش‌نامه سبک‌های هویت (ISI-6G)^۳: پرسش‌نامه سبک هویت به منظور ارزیابی جهت‌گیری هویت افراد توسط برزونسکی در سال ۱۹۸۹ ساخته و در سال ۱۹۹۲ مورد تجدید نظر قرار گرفت. این پرسش‌نامه دارای ۴۰ سوال است که ۱۱ سوال آن مربوط به مقیاس اطلاعاتی، ۹ سوال آن مربوط به مقیاس هنجاری و ۱۰ سوال آن مربوط به مقیاس سردرگم/اجتنابی و ۱۰ سوال مربوط به مقیاس تعهد است که جهت تحلیل ثانویه استفاده می‌شود و خود یک سبک هویت مجزا محسوب نمی‌شود. وایت و همکارانش (۱۹۹۸)، به نقل از غضنفری، (۱۳۸۳) فرم تجدید نظر شده‌ای از آن را ارائه کردند (ISI-6G). غضنفری (۱۳۸۳) فرم تجدید نظر شده سبک هویت توسط وایت و همکاران (۱۹۹۸) را در ایران هنجاریابی کرد. به این منظور پرسش‌نامه سبک هویت و مقیاس سلامت عمومی گلدبرگ (GHQ-28) به طور همزمان در نمونه‌ای متشکل از ۱۸۳۲ آزمودنی، اجرا شد. یافته‌ها بیان‌گر روایی پرسش‌نامه سبک هویت می‌باشد. برای ارزیابی و سنجش همسانی درونی پرسش‌نامه سبک هویت، ضریب آلفای کرونباخ بر روی داده‌های نمونه اصلی ($N = 1832$) محاسبه شد، ضرایب همسانی پرسش‌نامه

1 . keiser

2 . meyer

3 . olkin

4 . Identity Styles Inventory, 6th Grade Reading Scales (ISI, 6G)

به این صورت به دست آمد: کل پرسش نامه: ۰/۷۳؛ سبک هویت اطلاعاتی: ۰/۶۷؛ سبک هویت هنجاری: ۰/۵۲؛ سبک هویت سردرگم یا اجتنابی: ۰/۶۲؛ مقیاس تعهد: ۰/۵۷ (غضنفری، ۱۳۸۳). در این تحقیق از این مقیاس استفاده شده است.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از پارامترهای آمار توصیفی، تحلیل واریانس عاملی و آزمون تعقیبی توکی استفاده شد که در آن نمره کل کارآمدی خانواده به عنوان متغیر وابسته و سبک‌های هویت (با سه سطح) و پای بندی مذهبی (با سه سطح) به عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شد. داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۴ تحلیل شد.

۴. یافته‌های پژوهش

بخش نخست از یافته‌های پژوهش از یافته‌های توصیفی تشکیل شده است. در جدول ۱ افراد بر اساس متغیر مستقل اول یعنی پای بندی مذهبی در سه سطح درجه بندی شده‌اند. در گروه مورد مطالعه تعداد و درصد افرادی که در هر کدام از گروه‌ها قرار دارند و همچنین تعداد و درصد هر کدام از گروه‌های هویتی به صورت جدول متقاطع ارائه شده است.

جدول ۱: میانگین، انحراف استاندارد و فراوانی گروه‌های پای بندی و سبک‌های هویت

تعداد	انحراف معیار	میانگین	سبک‌های هویت	پای بندی مذهبی
۶۶	۱۶,۲۴	۲۱۴,۴۷	اطلاعاتی	پای بندی
۷۴	۱۵,۵۱	۲۱۱,۱۶	هنجاری	
۳۱	۱۸,۷۹	۲۰۲,۷۰	اجتنابی	
۱۷۱	۱۶,۸۴	۲۱۰,۹۱	کل	
۲۰	۲۲,۳۷	۱۹۳,۱۸	اطلاعاتی	دوسوگرایی
۲۹	۱۵,۴۱	۱۹۱,۵۲	هنجاری	
۵۲	۱۵,۵۱	۱۸۹,۴۸	اجتنابی	
۱۰۱	۱۶,۹۳	۱۹۰,۸۰	کل	
۲۲	۱۷,۷۳	۲۰۰,۴۴	اطلاعاتی	ناپای بندی
۲۲	۱۵,۸۸	۱۸۹,۱۲	هنجاری	
۶۶	۱۶,۴۷	۱۹۲,۱۹	اجتنابی	
۱۱۰	۱۶,۹۰	۱۹۳,۲۳	کل	
۱۰۸	۱۹,۷۳	۲۰۷,۶۷	اطلاعاتی	کل
۱۲۵	۱۸,۵۱	۲۰۲,۷۳	هنجاری	
۱۴۹	۱۷,۲۶	۱۹۳,۴۳	اجتنابی	
۳۸۲	۱۹,۲۹	۲۰۰,۵۰	کل	

همان‌گونه که در جدول ۱ مشاهده می‌شود تعداد ۱۷۱ نفر (۴۵ درصد) از افراد نمونه در گروه پای‌بند، ۱۰۱ نفر (۲۶ درصد) در گروه دو سوگرا و تعداد ۱۱۰ نفر (۲۹ درصد) در گروه ناپای‌بند قرار دارند. از نظر متغیر سبک‌های هویت تعداد ۱۰۸ نفر (۲۸ درصد) دارای سبک اطلاعاتی، ۱۲۵ نفر (۳۳ درصد) دارای سبک هنجاری و تعداد ۱۴۹ نفر (۳۹ درصد) دارای سبک اجتنابی هستند. اندازه‌های فوق نشان می‌دهد که حجم نمونه در گروه‌های مختلف نزدیک به هم هستند و اجرای تحلیل واریانس را مناسب نشان می‌دهد.

برای تحلیل واریانس عاملی علاوه بر بررسی حجم نمونه در هر گروه، لازم است مفروضه‌های همگنی واریانس و نرمال بودن نیز بررسی شود. در جدول ۲ این مفروضه‌ها گزارش شده است.

جدول ۲: آزمون لوین برای همگنی واریانس و شاپیرو-ویلک برای نرمال بودن توزیع

معناداری	درجه آزادی	شاپیرو-ویلک	متغیر	
۰.۰۰۱	۱۰۸	۰.۹۵۳	اطلاعاتی	سبک هویت
۰.۰۲۵	۱۲۵	۰.۹۷۶	هنجاری	
۰.۰۵۸	۱۴۹	۰.۹۸۳	اجتنابی	
۰.۰۰۱	۱۷۱	۰.۹۶۲	پای‌بندی	پای‌بندی مذهبی
۰.۰۵۱	۱۰۱	۰.۹۸۸	دوسوگرایی	
۰.۰۵۴	۱۱۰	۰.۹۹۲	ناپای‌بندی	
معناداری	درجه آزادی	درجه آزادی	F	آزمون لوین
۰.۴۰۳	۳۷۳	۸	۱.۰۴۴	

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود آماره‌های شاپیرو ویلک نشان می‌دهد که داده‌ها از توزیع نرمال پیروی می‌کند و در همه سطوح آزمون نرمال بودن معنادار است. همچنین آزمون لوین معنادار نیست و نشان می‌دهد که واریانس‌ها تفاوت ندارند و همگن هستند. بنابراین مفروضه‌های تحلیل واریانس موجود است.

یافته‌های به دست آمده از تحلیل واریانس عاملی در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳: تحلیل واریانس عاملی برای تأثیر سطوح پای‌بندی و انواع سبک‌ها بر کارآمدی خانواده

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	F	معناداری	اتا
پای‌بندی مذهبی	۲۲۶۹۲,۰۰۰	۲	۱۱۳۴۶,۰۰۰	۴۰,۹۵۹	۰.۰۰۰	۰.۱۸۰
سبک‌های هویت	۳۱۸۷,۲۵۴	۲	۱۵۹۳,۶۲۷	۵,۷۵۳	۰.۰۰۳	۰.۰۳۰
پای‌بندی مذهبی سبک‌های هویت	۱۵۶۴,۳۲۰	۴	۳۹۱,۰۸۰	۱,۴۱۲	۰.۲۲۹	۰.۰۱۵
خطا	۱۰۳۳۲۵,۰۵۳	۳۷۳	۲۷۷,۰۱۱			
کل	۱۵۴۹۸۹۶۱,۴۶۰	۳۸۲				

همان‌گونه که در جدول ۳ نشان داده شده است، گروه‌های مختلف پای بندی مذهبی از نظر کارآمدی خانواده تفاوت معنادار دارند، همچنین افراد دارای سبک‌های هویت مختلف از نظر کارآمدی خانواده تفاوت معنادار دارند. اما تعامل پای بندی مذهبی و سبک‌های هویت، معنادار نیست و این دو متغیر اثر مشترک بر کارآمدی خانواده ندارند.

مقایسه گروه‌ها با استفاده از آزمون تعقیبی توکی در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴: میانگین، انحراف معیار و مقایسه میانگین‌گروه‌ها با استفاده از آزمون تعقیبی توکی

پای بندی مذهبی (۱)	تعداد	میانگین	انحراف معیار	پای بندی مذهبی (۱)	تفاوت میانگین (۱)	خطای استاندارد	معناداری
پای بندی	۱۷۱	۲۱۰٫۹۱	۱۶٫۸۴	دوسوگرایی	۰٫۰۰۰	۰٫۱۸۰	۰٫۰۰۰
				ناپای بندی	۰٫۰۰۰	۰٫۱۸۰	۰٫۰۰۰
دوسوگرایی	۱۰۱	۱۹۰٫۸۰	۱۶٫۹۳	پای بندی	۰٫۰۰۳	۰٫۰۳۰	۰٫۰۰۰
				ناپای بندی	۰٫۰۰۰	۰٫۱۸۰	۰٫۳۲۱
ناپای بندی	۱۱۰	۱۹۳٫۲۳	۱۶٫۹۰	پای بندی	۰٫۲۲۹	۰٫۰۱۵	۰٫۰۰۰
				دوسوگرایی	۰٫۰۰۰	۰٫۱۸۰	۰٫۳۲۱
سبک هویت (۱)	تعداد	میانگین	انحراف معیار	سبک هویت (۱)	تفاوت میانگین (۱)	خطای استاندارد	معناداری
اطلاعاتی	۱۰۸	۲۰۷٫۶۷	۱۹٫۷۳	هنجاری	۴٫۹۴	۲٫۱۸	۰٫۱۰۱
				اجتنابی	*۱۴٫۲۳	۲٫۱۰	۰٫۰۰۰
هنجاری	۱۲۵	۲۰۲٫۷۳	۱۸٫۵۱	اطلاعاتی	۴٫۹۴	۲٫۱۸	۰٫۱۰۱
				اجتنابی	*۹٫۲۹	۲٫۰۱	۰٫۰۰۰
اجتنابی	۱۴۹	۱۹۳٫۴۳	۱۷٫۲۶	اطلاعاتی	*۱۴٫۲۳	۲٫۱۰	۰٫۰۰۰
				هنجاری	*۹٫۲۹	۲٫۰۱	۰٫۰۰۰
کل	۳۸۲	۲۰۰٫۵۰	۱۹٫۲۹				

در جدول ۴ نشان داده شده است که گروه دارای «پای بندی مذهبی» با دو گروه «دوسوگرا» و «ناپای بند» از نظر کارآمدی خانواده تفاوت معنادار دارند. اما دو گروه دیگر یعنی ناپای بند و دوسوگرا تفاوت معناداری با یکدیگر ندارند و میانگین این گروه‌ها نشان می‌دهد که میزان کارآمدی خانواده در گروه دارای پای بندی مذهبی به طور معناداری بالاتر است و از لحاظ کارآمدی خانواده در وضعیت بهتری قرار دارند.

همچنین یافته‌های جدول ۴ نشان می‌دهد که افراد دارای سبک هویت اطلاعاتی از نظر کارآمدی خانواده با گروه هنجاری تفاوت معنادار ندارند، اما گروه با سبک هویت اجتنابی تفاوت معناداری با یکدیگر دارند؛ از سوی دیگر افراد دارای سبک هویت اجتنابی با هر دو گروه اطلاعاتی و هنجاری تفاوت معنادار دارند. میانگین نمره این گروه در کارآمدی خانواده نشان

می‌دهد که افراد با سبک هویت اطلاعاتی از نظر کارآمدی خانواده در سطح بالاتر و هنجاری در درجه دوم و سبک هویت اجتنابی در درجه سوم قرار دارند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که میزان کارآمدی خانواده در گروه با پای‌بندی مذهبی تفاوت معنادار با گروه‌هایی که از نظر مذهبی دوسوگرا یا نای‌پابند هستند دارد. این یافته نقش مذهب را در کارآمدی و استحکام خانواده برجسته می‌سازد. زیرا مذهب حس تعهد و التزام به افراد می‌دهد که باعث می‌شود افراد وظایف خود را در قبال خانواده به خوبی انجام دهند و در نتیجه استحکام خانواده افزایش می‌یابد. علاوه بر آن مذهب حس معنویت ایجاد می‌کند که این حس سبب روابط پایدار و عمیق بین اعضای خانواده می‌گردد. خداوند عظیم می‌فرماید: «و از نشانه‌های او این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنارشان آرامش یابید، و در بین شما محبت و مهرورزی قرار داد»^۱ از سوی مقابل دوری از ذکر و یاد خدا و فاصله گرفتن از معنویت موجب تلخی و تنگی زندگی خانوادگی می‌گردد. قرآن کریم می‌فرماید: «و هر کس از هدایت من روی برتابد برای او زندگی بسیار تنگ و سختی خواهد بود»^۲ دو آیه مبارکه نشان می‌دهند که هر کس معنویت داشت زندگی با محبت و صمیمیت را تجربه خواهد کرد و روابط محبت‌آمیز بین اعضای خانواده برقرار خواهد شد و چنین روابطی بر کارآمدی خانواده می‌افزاید.

علاوه بر موارد ذکر شده، پای‌بندی به دین و آموزه‌های مذهبی سبب می‌شود که افراد مسایل اخلاقی را رعایت کنند و دین هموار حافظ و مبلغ اخلاق انسانی بوده است (حقیقتیان و صالحی، ۱۳۹۳). پیامبر گرامی اسلام هدف از بعثت خود را تکمیل و تمیم مکارم اخلاق می‌داند^۳ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۶۷، ص ۳۷۲). پای‌بندی به آموزه‌های اخلاقی باعث می‌شود که اعضای خانواده نسبت به یکدیگر رفتار احترام‌آمیز و با محبت داشته باشند، ادب، عفت کلام، خوش خلقی، راست‌گویی، خوش‌زبانی، وفای به وعده، صبر، بردباری و خویش‌داری را حفظ نمایند و همه این موارد هر کدام به سهم خود در کارآمدی خانواده اثر مثبت و قابل توجهی خواهد داشت. هر چند پژوهش کاملاً موازی با پژوهش حاضر وجود ندارد اما پژوهش‌های مختلفی هم‌راستا

۱۱. (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً) (روم: ۲۱).

۲. (وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا) (طه: ۱۲۴).

۳. إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۶۷، ص ۳۷۲).

و هم‌خوان وجود دارد. ثناگویی و همکاران (۱۳۹۰) با بررسی رابطه پای‌بندی مذهبی با الگوهای ارتباطی زوجین نشان دادند که پای‌بندی مذهبی با الگوی ارتباطی سازنده متقابل رابطه معنادار مثبت دارد، یعنی هرچه پای‌بندی مذهبی بیشتر باشد احتمال این‌که الگوی ارتباطی بین زوجین، ارتباط سازنده متقابل باشد، بیشتر است. همچنین یافته‌های پژوهش حاضر هم‌سو است با یافته‌های صفورایی پاریزی (۱۳۸۸الف)، که تأثیر صله رحم را بر کارآمدی خانواده نشان می‌دهد و پژوهش دیگر صفورایی پاریزی (۱۳۸۸ب) که تأثیر رعایت آموزه‌های اخلاق اسلامی بر کارآمدی خانواده را مورد تأکید قرار می‌دهد و پژوهش دیگری از صفورایی پاریزی (۱۳۸۹الف) که نقش حقوق را در کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام برجسته ساخته است و نیز انتخاب همسر مطلوب و نقش آن در کارآمدی خانواده (صفورایی پاریزی، ۱۳۸۹ب) نقش اعتقادات، بینش‌ها و باورهای دینی در کارآمدی خانواده (صفورایی پاریزی، ۱۳۹۰) و پژوهش‌های دیگر در زمینه تأثیر مذهب بر کارآمدی خانواده (ماهوری و همکاران، ۱۹۹۹؛ کولدول، ۱۹۹۵؛ عبدالله پور و همکاران، ۱۳۸۸).

نتایج تحقیق عبدالله پور و همکاران (۱۳۸۸) نشان داد که دخالت دادن دین در انتخاب‌ها و تصمیم‌ها به صورت معناداری مولفه‌های کارکرد کلی، نقش‌ها، حل مسئله، پاسخ‌دهی عاطفی، آمیزش عاطفی و کل مقیاس کارکرد خانواده در دانشجویان را پیش‌بینی کرده است. تحقیق جوانمرد و همکاران (۱۳۹۴)، محمدی، باباپور و علی پور (۱۳۹۳) نیز نشان داد که میزان دین‌داری زنان و مردان، سهم معناداری در تبیین و پیش‌بینی تغییرات (واریانس) کارکرد کلی خانواده دارد.

نکته دیگر این است که اشخاص مذهبی و برخوردار از تعهد به ارزش‌ها، در زندگی به معنا و هدفی دست یافته‌اند. مهم‌ترین مانع دستیابی همسران به محبت و خشنودی زناشویی، مشکل عمومی «بحران معنا» است؛ بحرانی که غرب با فاصله گرفتن از باورها و ارزش‌های دینی، گرفتار آن شده است، در نتیجه افراد با تناقض‌هایی روبرو شده‌اند از جمله: آزادی شخص و امنیت عاطفی، بین استقلال و مسئولیت و بین تنها برای خود بودن و برای دیگران بودن و مشکل بحران معنا، فقط با تعریف مجدد معنا و اهداف زندگی با تکیه بر تعالیم دینی، قابل رفع خواهد بود (بستان، ۱۳۸۸، ص ۱۳۱). پژوهش‌ها نشان می‌دهند سبک هویتی منسجم با معنای زندگی ارتباط مستقیمی دارد، از جمله: دوریز و سوئنز (۲۰۰۶)، بهادری خسروشاهی و محمود علی‌لو (۱۳۹۱).

یافته دوم پژوهش حاضر نشان می‌دهد که کارآمدی خانواده در گروه‌هایی با سبک‌های مختلف هویت یکسان نیست و سبک‌های اطلاعاتی و هنجاری از لحاظ کارآمدی خانواده در سطح بالاتری قرار دارد. این یافته نشان می‌دهد افرادی که هویت خود را از طریق تحقیق و جستجوی اطلاعات و مطالعه و تفکر به دست می‌آورند، نگاه عمیق‌تر به مسایل دارند و مسایل خانوادگی و ارتباط با اعضای خانواده را با دید متفکرانه نگاه می‌کنند و چه بسا انتخاب همسر این افراد نیز با تحقیق و تأمل بیشتر صورت گرفته است. به همین دلیل کارآمدی خانواده در این افراد بالاتر است.

همچنین افرادی که دارای سبک هویت هنجاری هستند، نسبت به افراد سردرگم / اجتنابی از نظر کارآمدی خانواده در سطح بالاتری قرار دارند. این یافته را این‌گونه می‌توان تبیین کرد که این افراد با هنجارها و عرف جامعه و آداب و رسوم خانوادگی خود را وفق داده‌اند و مسایل را رعایت می‌کنند به همین دلیل از سطوح بالاتری از کارآمدی خانواده برخوردارند. این یافته از طریق ویژگی‌های افراد قابل تبیین است، افرادی که سبک سردرگم / اجتنابی دارند، از پایین‌ترین و سطحی‌ترین روش هویت‌یابی برخوردارند. این افراد تعهدات و استانداردهای ضعیفی دارند (برزونسکی، ۲۰۱۱)، از پذیرش مسئولیت اجتناب می‌کنند، از مواجهه و کنار آمدن با تعارضات و تصمیمات شخصی اظهار بی‌میلی می‌کنند و رفتارشان بر اساس تقاضاها و پاسخ‌های موقعیتی جهت داده می‌شود. روش مقابله این افراد، شیوه متمرکز بر هیجان است و از راهبردهای ناکارآمد شناختی و تصمیم‌گیری و خودآگاهی پایین برخوردارند (برزونسکی و کوک، ۲۰۰۰). سلامت روان ضعیفی دارند، جهت‌گیری سردرگم با کیفیت روابط همسالان، پیشرفت تحصیلی و عزت نفس رابطه منفی و با اثرات ناتوان کننده اضطراب، فاصله‌گیری عاطفی، جهت‌دهی توسط دیگران، راهبردهای تصمیم‌گیری غیرانطباقی، مشکلات سوء مصرف مواد و الکل، روان رنجور خویی، افسردگی و اختلالات خوردن و سلوک رابطه مثبت نشان می‌دهد (نورمی و همکاران، ۱۹۹۷؛ برزونسکی، ۲۰۰۲، ۲۰۰۳). جهت‌گیری اجتنابی با اضطراب و افسردگی رابطه مثبت (غضنفری، ۱۳۸۳) و با بهزیستی روان‌شناختی رابطه منفی داشته است (ولوراس و بوسما، ۲۰۰۵). این افراد فاقد تعهد هستند و در زندگی هدف مشخصی ندارند (شکری و همکاران، ۱۳۸۶). با توجه به این یافته‌ها عدم وجود ارتباط مثبت بین سبک سردرگم / اجتنابی با کارآمدی خانواده، روشن است و دور از انتظار نیست. مقایسه منزلت‌های هویت بین فردی

متاهلین دارای و بدون نشانگان طلاق عاطفی در ۲۰۰ زوج نشان داد، بین منزلت‌های هویت افراد با توجه به وضعیت طلاق عاطفی تفاوت معناداری وجود دارد. تحلیل واریانس داده‌ها حاکی از تفاوت معنادار بین دو گروه دارا و بدون نشانگان طلاق عاطفی در منزلت‌های هویتی سردرگم و بحران زده بود. همسرانی که در هویت ارتباطی بین فردی سردرگم بودند، بیش تر نشانگان طلاق عاطفی نشان دادند (موسوی و رحیمی نژاد، ۱۳۹۴).

در تأیید این یافته پژوهش شمسایی و همکاران (۱۳۸۵) نشان می‌دهد که میزان هویت در مردان و زنانی که دارای خانواده کارآمدی هستند، بیشتر از میزان هویت مردان و زنانی است که از کارآمدی خانواده پایین تری برخوردارند. نتایج پژوهش باباخانی و همکاران (۱۳۹۵) نیز نشان داد که تعهد هویت نقش تعیین کننده‌ای در جنبه‌های مختلف رضایت زناشویی دارد. این یافته با پژوهش زارعی، آذری و هدایتی (۱۳۹۴) که رابطه معناداری بین سبک هویت هنجاری با رضایت زناشویی به دست نیامده است، ناهم‌سو است. پژوهش محمدی و همکاران (۱۳۹۳) نشان داد که از میان سبک‌های هویت، تنها سبک هویت اطلاعاتی قادر است تعارضات زناشویی را پیش بینی کند. این یافته‌ها به طور کلی هم‌سو با مطالعات برزونسکی و آدامز (۲۰۰۶)، دانشورپور و همکاران (۱۳۸۶) است. سبک هویت اطلاعاتی با روابط بین فردی پخته‌تر همراه است.

در پایان باید متذکر شد که پای بندی به مذهب و کسب هویت، تاثیرات مشابهی در کارآمدی خانواده ایفا می‌کنند. متعهد بودن نسبت به ارزش‌ها و اهداف در زندگی، و پای بندی به ارزش‌هایی که منشا الهی و دینی دارند باعث موفقیت فرد در زندگی زناشویی می‌شود. این افراد اهل ذکر و مناجات با خداوند هستند. این باعث می‌شود که در زندگی خود آرامش بیشتری را تجربه کنند، چرا که می‌دانند فقط با یاد خداوند دل‌ها آرامش پیدا می‌کند^۱ و آرامش در فضای خانواده از جمله عوامل موثر در کارآمدی خانواده است (صفورایی یاریزی، ۱۳۹۲).

۶. پیشنهادات پژوهش

- پژوهش‌های متعددی در مورد ارتباط آموزه‌های دینی با کارآمدی خانواده به صورت مجزا و جداگانه انجام شود.

۱. أَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ. (رعد: ۲۸)

- عوامل دینی مؤثر بر کارآمدی خانواده به صورت یک مدل منسجم مورد پژوهش قرار گیرد که در آن متغیرهای مستقل وابسته و میانجی مشخص شود.

- در مورد تأثیر تعاملی پای بندی مذهبی و سبک‌های هویت پژوهش‌های بیشتری انجام شود.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. اسپیلکا، برنارد؛ هود، رالف دبلیو؛ هونسبرگر، بروس و گرساچ، ریچارد. (۱۳۹۰). روان‌شناسی دین: براساس رویکرد تجربی، مترجم: محمد دهقانی، تهران: رشد.
۳. اصغری، فرهاد؛ کردمیرزا نیکوزاده، عزت‌اله و احمدی، لیلا. (۱۳۹۲). رابطه نگرش مذهبی، منبع کنترل و گرایش به سوء مصرف مواد در دانشجویان. *اعتیاد پژوهی*، ۲۵ (۷)، صص ۱۱۲-۱۰۳.
۴. امیدیان، مرتضی. (۱۳۸۸). *هویت از دیدگاه روان‌شناسی*. انتشارات دانشگاه یزد.
۵. باباخانی، نرگس؛ اسدی‌نیازی، شادی؛ علیزاده‌ذکریا، رامین و بختیاری ارکسی، حمید. (۱۳۹۵). رابطه سبک‌های هویتی با رضایت زناشویی در زوج‌های متاهل شهر تهران، *مجله اصول بهداشت روانی*، سال ۱۸، آبان و آذر ۱۳۹۵، صص ۴۷۱-۴۷۷.
۶. برک، لورا. (۱۳۹۳). *روان‌شناسی رشد (از نوجوانی تا پایان زندگی)*، ترجمه: یحیی سید محمدی. ارسباران. (نشر اصلی: ۲۰۰۷)
۷. بستان نجفی، حسین. (۱۳۸۸). تأملاتی در باب جامعه‌شناسی خانواده. *آسیب‌شناسی خانواده (مجموعه مقالات)*، تابستان ۱۳۸۸، صص ۱۲۱-۱۴۵.
۸. بهادری خسروشاهی، جعفر و محمود علیلو، مجید. (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین سبک‌های هویت با معنای زندگی در دانشجویان. *مطالعات روانشناختی*. شماره ۳۱، صص ۱۴۳-۱۶۴.
۹. ثناگویی، جانبرزگی و مهدویان. (۱۳۹۰). رابطه الگوهای ارتباطی زوجین با رضامندی زناشویی. *مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، ۹ (۵)، صص ۵۷-۷۷.
۱۰. جان بزرگی، مسعود. (۱۳۸۸). ساخت و اعتباریابی آزمون پای بندی مذهبی براساس گزاره‌های قرآن و نهج البلاغه. *مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، ۵ (۳)، صص ۱۰۶-۷۹.
۱۱. جوانمرد، غلامحسین؛ محمدی قره قوزل، رقیه؛ پوراکیران، الهه؛ محمدی، حسین و موسوی، محمدرضا. (۱۳۹۴). پیش‌بینی انسجام و کارکردهای خانوادگی در زوج‌ها، براساس عمل به باورهای دین. *پژوهش در دین و سلامت*، ۱ (۲)، صص ۴۱-۳۴.
۱۲. حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق). *تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه*. قم: موسسه آل البیت علیه السلام.
۱۳. حقیقتیان، منصور و صالحی، وحید. (۱۳۹۳). رابطه بین دین‌داری و اخلاق کار (مورد مطالعه: کارمندان ادارات دولتی شهر اقلید). *فصلنامه توسعه اجتماعی*، ۴ (۸)، صص ۱۷۷-۲۰۱.
۱۴. حیدری خورمیزی، سید حسین؛ احمدی، محمدرضا و نارویی نصرتی، رحیم. (۱۳۹۵). رابطه پای بندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام با رضامندی زناشویی و کارآمدی خانواده، *مجله پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده*، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، شماره ۲۲، صص ۴۳-۵۴.
۱۵. حیدری، حسین؛ کریمیان، نادر و سالاری، سمانه. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین ترس از صمیمیت و سبک‌های هویتی با تعهد زناشویی افراد متاهل. *خانواده پژوهی*، ۱۱ (۴)، صص ۷۳-۸۶.
۱۶. حیدری، سید حسین؛ صفوراویی پاریزی، محمد مهدی؛ هراتیان، عباسعلی و زارعی توپخانه، محمد. (۱۳۹۴). بازشناسی ساختار عاملی مقیاس اسلامی کارآمدی خانواده فرم تجدید نظر شده. *اسلام و پژوهش‌های روانشناختی*، ۱۱ (۳)، صص ۲۷-۴۳.
۱۷. خدایاری فرد، محمد؛ شهبابی، روح‌الله و اکبری زردخانه، سعید. (۱۳۸۶). رابطه نگرش مذهبی با رضایت‌مندی زناشویی

- در دانشجویان متأهل. فصل‌نامه خانواده‌پژوهی، ۳ (۱۰)، صص ۶۱۱-۶۲۰.
۱۸. خدایاری فرد، محمد؛ شهبایی، روح‌الله و اکبری زردخانه، سعید. (۱۳۸۸)، دین‌داری، خودکنترلی و گرایش به مصرف مواد در دانشجویان. رفاه اجتماعی، ۹ (۳۴)، صص ۱۱۵-۱۳۰.
۱۹. دانش‌پور، زهره؛ تاجیک اسماعیلی، عزیزالله؛ شهرآرای، مهرناز؛ فرزاد، ولی‌الله و شکر، امید. (۱۳۸۶). مجله روانپزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران، ۱۳ (۴)، صص ۳۹۳-۴۰۴.
۲۰. دردشتی، احمدرضا. (۱۳۹۱). مقایسه میزان کارآمدی خانواده والدین شاغل و خانواده پدر شاغل از نگاه پدران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه‌السلام.
۲۱. روحانی، عباس و معنوی‌پور، داود. (۱۳۸۷). رابطه عمل به باورهای دینی با شادکامی و رضایت‌زنشویی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مبارکه. دانش و پژوهش در روان‌شناسی، ۹ (۳۵ و ۳۶)، صص ۱۸۹-۲۰۶.
۲۲. زارعی، اقبال؛ آذری، پریسا و هدایتی، فاطمه. (۱۳۹۴). بررسی رابطه سبک‌های هویتی و سبک‌های دفاعی با رضایت‌زنشویی در زوجین استان اصفهان. کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در علوم تربیتی و روان‌شناسی و آسیب‌های اجتماعی ایران، تهران: انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین و مرکز مطالعات و تحقیقات.
۲۳. سالاری‌فر، محمدرضا. (۱۳۸۵). درآمدی بر نظام خانواده در اسلام. قم: مرکز نشر هاجر.
۲۴. سلطانی‌فر، عاطفه و بینا، مهدی. (۱۳۸۶). بررسی شیوع نشانه‌های افسردگی کودکان دبستانی ۹ تا ۱۱ ساله در تهران و رابطه آن با عمل‌کرد خانواده. فصل‌نامه اصول بهداشت روانی، شماره ۳۳-۳۴، صص ۷-۱۴.
۲۵. شکر، امید؛ تاجیک اسماعیلی، عزیزالله؛ دانش‌پور، زهره؛ غنایی، زیبا و دستجردی، رضا. (۱۳۸۶). تفاوت‌های فردی در سبک‌های هویت و بهزیستی روانشناختی: نقش تعهد هویت. تازه‌های علوم شناختی، شماره ۳۴، صص ۳۳-۴۶.
۲۶. شهرآرای، مهرناز. (۱۳۸۴). روان‌شناسی رشد نوجوان: دیدگاهی تحولی. تهران: علم.
۲۷. صفورایی‌پاریزی، محمد مهدی. (۱۳۸۸). ساخت و اعتباریابی پرسش‌نامه سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام. روان‌شناسی و دین، ۲ (۵)، صص ۸۵-۱۰۸.
۲۸. صفورایی‌پاریزی، محمد مهدی. (۱۳۸۸ الف)، صله رحم و کارآمدی خانواده. مجله مطالعات فقه تربیتی، شماره ۹، صص ۱۵۵-۱۶۶.
۲۹. صفورایی‌پاریزی، محمد مهدی. (۱۳۸۸ ب)، اثربخشی رعایت آموزه‌های اخلاق اسلامی در کارآمدی خانواده، مجله معرفت اخلاقی، زمستان ۱۳۸۸، شماره ۱، صص ۹۱ تا ۱۱۸.
۳۰. صفورایی‌پاریزی، محمد مهدی. (۱۳۸۹ الف)، نقش حقوق در کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام. مجله علمی-ترویجی معرفت، شماره ۱۵۴، صص ۶۹-۸۲.
۳۱. صفورایی‌پاریزی، محمد مهدی. (۱۳۹۲)، شاخص‌های خانواده کارآمد. پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، ۱ (۱)، صص ۲۹-۵۸.
۳۲. صفورایی‌پاریزی، محمد مهدی. (۱۳۹۲)، شاخص‌های خانواده کارآمد، پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، ۱ (۳)، صص ۲۹-۵۸.
۳۳. صفورایی‌پاریزی، محمد مهدی. (۱۳۹۲)، نقش اعتقادات، بینش‌ها و باورهای دینی در کارآمدی خانواده. مجله معرفت، شماره ۱۶۳، صص ۵۳-۶۶.
۳۴. صفورایی‌پاریزی، محمد مهدی. (۱۳۸۹ ب). انتخاب همسر مطلوب و نقش آن در کارآمدی خانواده، پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، شماره ۷، صص ۷۱-۸۸.
۳۵. صیدی، محمد سجاد؛ نظری، علی محمد و ابراهیمی، محمد. (۱۳۹۳). نقش باور به مقدس بودن ازدواج در شادکامی. روان‌شناسی و دین، ۷ (۱)، صص ۴۸-۶۰.
۳۶. طبرسی، حسن بن فضل. (۱۴۰۸ق)، مکارم الاخلاق. بیروت: دار الحوراء.
۳۷. عبدالله‌پور، نازی؛ مقیمی آذری، محمدباقر؛ قلی‌زاده، حسین و سیدمهدوی، میرروح‌الله و علی اشرفی زکی، زینب. (۱۳۸۸)، رابطه بین دین‌داری با کارکرد خانواده در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز. فصل‌نامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر، ۳ (۷)، صص ۱۵۷-۱۷۶.
۳۸. غضنفری، احمد. (۱۳۸۳). اعتباریابی و هنجاریابی پرسش‌نامه سبک هویت (ISI-۶G). مطالعات تربیتی و روان‌شناسی، شماره ۱۷، صص ۸۱-۹۶.

۳۹. قاسمی، سیمین و اعتمادی، عذرا. (۱۳۹۵). رابطه بین پای‌بندی مذهبی و بخشش با کیفیت روابط زوجین و خانواده همسر در زنان. *روان‌شناسی و دین*، ۲۹(۲)، صص ۹۷-۱۰۹.
۴۰. مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳ق). *بحار الانوار*، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۴۱. محسن زاده، فرشاد؛ شهرآرای، مهرناز و گودرزی، محمود. (۱۳۸۸). بررسی ارتباط تمایز یافتگی خود با سبک‌های هویت. *پژوهش‌های مشاوره*، شماره ۳۲، صص ۷۳-۹۰.
۴۲. محمدی، شهناز؛ باباپور، تینا؛ علی‌پور، فرشید. (۱۳۹۳). نقش پیش‌بین سبک‌های هویت و پنج عامل شخصیت در تعارضات زناشویی زوجین ۲۰ تا ۴۰ ساله. *پژوهش‌های مشاوره*، شماره ۴۹، صص ۱۲۷-۱۴۵.
۴۳. معارف، منا؛ خلیلی، شیوا؛ حجازی، الهه و غلامعلی لواسانی، مسعود. (۱۳۹۳). رابطه سبک‌های هویت و نقش‌های جنسیتی زوجین با رضایتمندی زناشویی. *مجله روان‌شناسی*، ۱۸(۴)، صص ۳۶۵-۳۸۰.
۴۴. موسوی، سیده فاطمه و رحیمی‌نژاد، عباس. (۱۳۹۴). مقایسه منزلت‌های هویت بین فردی زنان و مردان متأهل با توجه به وضعیت طلاق عاطفی. *پژوهش‌های کاربردی روانشناختی*، ۱۶(۱)، صص ۱۱-۲۳.
۴۵. مینوچین، سالوادور. (۱۳۷۳). *خانواده و خانواده‌درمانی*. ترجمه: باقر ثنائی. تهران: امیرکبیر.
۴۶. هوشیاری، جعفر؛ تقیان، حسن و صفورایی‌پاریزی، محمد مهدی. (۱۳۹۵). هنجاریابی مجدد پرسش‌نامه سنجش کارآمدی خانواده با استفاده از نظریه پرسش پاسخ، *دوفصلنامه مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، ش ۱۹، صص ۹۹-۱۱۷.
۴۷. هوشیاری، جعفر؛ صفورایی‌پاریزی، محمد مهدی؛ نیوشا، بهشته. (۱۳۹۳). رابطه کارآمدی خانواده با بهزیستی معنوی در دانشجویان و طلاب. *دوفصلنامه مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، شماره ۱۵، صص ۸۷-۱۰۲.
۴۸. هی‌لی، جی. (۱۳۷۵). *روان‌درمانی خانواده*. ترجمه: باقر ثنائی. تهران: امیرکبیر.
49. Berzonsky, M. D. (1990). Self-construction over the life-span: A process perspective on identity formation. In G. J. Neimeyer, (Eds), *Advances in Personal Construct Psychology*, I, 155186-. Greenwich, CT: JAL.
50. Berzonsky, M. D. (2002). Identity processing styles, self-construction, and personal epistemic assumptions: A social-cognitive perspective. Paper presented in the workshop "Social Cognition in Adolescence: Its Developmental Significance", Groningen, the Netherlands.
51. Berzonsky, M. D. (2003). Identity style and well-being: Does commitment matter? *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 3(2), 131-142.
52. Berzonsky, M. D. (2004). Identity style, parental authority, and identity commitment. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(3), 213-220.
53. Berzonsky, M. D. (2011). A social-cognitive perspective on identity construction. In S. J. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles (Eds), *Handbook of identity theory and research* (pp. 267-283). New York: Springer.
54. Berzonsky, M. D. Kuk, L.S. (2000). Identity status, identity processing and transition to university, *Journal of adolescent research*, Vol.15, N.1, 81-98.
55. Berzonsky, M. D. Kuk, L.S. (2005). Identity style psychological Maturity, and academic performance, *Personality and Individual Differences*. 39, 235-247.
56. Coldwell, K. J, 1995, Religious effect on level of family functioning, *Journal of Family Psychology*, v. 7, p. 245-260.
57. Dudley, M. G. and Kosinski Jr, F. A. (1990), Religiosity and marital satisfaction: A research note. *Review of Religious Research*, 32, 78-86.
58. Duriez, B., & Soenens, B, (2006). Personality, identity styles, and religiosity: An integrative study among late and middle adolescents. *Journal of adolescence*, 29(1), 119-135.
59. Ellison, C. G., Bartkowski, J. P., & Anderson, K. L. (1999). Are there religious variations in domestic violence? *Journal of Family Issues*, 20(1), 87-113.
60. Hunler, O. S. & Genc, OZ, T.I. (2005). The effect of religiousness on marital satisfaction: Testing the mediator role of marital problem solving between religiousness and marital satisfaction. *Contemporary Family Therapy*,

- 27 (1), 123-136.
61. Kroger, J. (1996). Identity, regression and development. *Journal of Adolescence*, 19(3), 203-222.
 62. Mahoney, A., Pargament, K. I., Jewel, T., Swank, A. B., Scott, E., Emery, E., & Rye, M. (1999). Marriage and the spiritual realm: The role of proximal and distal religious constructs in marital functioning. *Journal of Family Psychology*, 13(3), 321-338.
 63. Mahoney, A. (2005). Religion and conflict in marital and parent child relationship. *Journal of Social Issues*, 61(4), 689-706.
 64. Marsh, R., and Dallos, R. (2001). Roman Catholic couples: wrath and religion. *Journal of Family Process*. Fall, 40(3), 343-60.
 65. Nurmi, J. E.; Berzonsky, M. D.; Tammi, K.; & Kinney, A. (1997). Identity processing orientation, cognitive and behavioral strategies and well-being. *International Journal of Development*, 21, 555-570.
 66. Vignoles, V. L Schwartz, S. J and Luyckx, K (2011). Introduction: Toward an Integrative View of Identity, In S. J. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research*, New York: Springer.
 67. Vleioras, G., & Bosma, H. A. (2005). Are identity styles important for psychological well-being? *Journal of Adolescence*, 28, 397-409.